

І.М. Михайловська, А.В. Олійник

**БАНКІВСЬКІ
ОПЕРАЦІЇ**
Кредитно-модульний курс

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

2-ге видання, стереотипне

**Видавництво “Магнолія 2006”
Львів**

**Відтворення цієї книги або будь-якої її частини
заборонено без письмової згоди видавництва.
Будь-які спроби порушення авторських прав
переслідуватимуться у судовому порядку.**

Гриф надано Міністерством освіти та науки України

Рецензенти :

О. І. Барановський, доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи;

І. С. Гуцал, доктор економічних наук, професор, декан факультету фінансів Тернопільського національного економічного університету;

З. Д. Никифорчин, начальник Територіального управління Національного банку України в Хмельницькій області.

І. М. Михайловська, А. В. Олійник

Банківські операції. Кредитно-модульний курс: Навчальний посібник. – 2-ге видання, стереотипне – Львів: Магнолія 2006 – 645 с.

ISBN 978-617-574-000-2

“Магнолія 2006”

У навчальному посібнику розкривається сутність та механізм здійснення банківських операцій. Акцентовано увагу на поєднанні теоретичного та практичного викладу матеріалу в ілюстрованій формі. Структурно посібник складається з 7 модулів та 18 тем, згідно Галузевого стандарту Міністерства освіти і науки України. Особлива увага приділяється питанням методики проведення практичних занять. Подані плани проведення лекційних та практичних занять, рішення типових задач, завдання для індивідуальної роботи, питання для самостійного опрацювання та підсумкові тестові завдання.

Для студентів вищих навчальних закладів, аспірантів, викладачів, фахівців у галузі банківської справи.

ISBN 978-617-574-000-2

© І.М.Михайловська, А.В.Олійник
© “Магнолія 2006”

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

МОДУЛЬ 1. СУТНІСТЬ, ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Змістовий модуль 1. Сутність, функції, види банків та порядок їх створення в банківській системі України

Тема 1. Види банків і порядок їх створення в Україні

- 1.1. Сутність банку з точки зору історичного розвитку соціально-економічних відносин
- 1.2. Економічна сутність, функції та принципи діяльності комерційного банку
- 1.3. Підходи до визначення сутності та класифікація банківських операцій і послуг
- 1.4. Види комерційних банків
- 1.5. Порядок реєстрації комерційних банків в Україні
- 1.6. Ліцензування банківської діяльності

Практичне заняття №1. Сучасні теоретичні та практичні підходи до визначення сутності банку, банківських операцій та послуг, їх класифікації

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Практичне заняття №2. Порядок державної реєстрації банків та ліцензування їх діяльності

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Змістовий модуль 2. Сутність та організація банківської діяльності

Тема 2. Організація діяльності банку

- 2.1. Організаційна структура та органи управління банком
- 2.2. Організаційно-правові основи функціонування НБУ
- 2.3. Функції та операції Національного банку України
- 2.4. Особливості побудови плану рахунків НБУ

Практичне заняття №3. Організація діяльності банку та її регулювання НБУ

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Контрольні питання до модуля 1

Підсумкові тестові завдання до модуля 1

МОДУЛЬ 2. ОПЕРАЦІЇ З ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Змістовий модуль 3. Економічна сутність ресурсної бази та механізм формування власного капіталу банку

Тема 3. Операції банків з формування власного капіталу

3.1. Економічна сутність, склад та структура ресурсів банку

3.2. Власний капітал банку та особливості його формування

Практичне заняття №4. Практичні підходи до розрахунку власного та регулятивного капіталу банку, нормативів його регулювання

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Змістовий модуль 4. Залучений капітал комерційного банку та механізм його формування

Тема 4. Операції банків із залучення коштів

4.1. Сутність та класифікація банківських депозитів

4.2. Механізм здійснення депозитних операцій банку

4.3. Порядок випуску та оформлення ощадних сертифікатів

4.4. Система гарантування вкладів населення в банках України

Практичне заняття №5. Методика нарахування відсотків за депозитними операціями банків

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Змістовий модуль 5. Сутність та механізм залучення банківських ресурсів на міжбанківському ринку

Тема 5. Операції банків із запозичення коштів

5.1. Економічна сутність та види операцій на міжбанківському ринку

5.2. Механізм здійснення операцій рефінансування комерційних банків

5.3. Управління ресурсами комерційного банку

Практичне заняття №6. Операції банків на міжбанківському ринку

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Контрольні питання до модуля 2

Підсумкові тестові завдання до модуля 2

МОДУЛЬ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗРАХУНКІВ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ ПЛАТІЖНОГО ОБОРОТУ КЛІЄНТІВ БАНКУ

Змістовий модуль 6. Сутність платіжного обороту та організація безготівкових розрахунків

Тема 6. Операції банків з обслуговування платіжного обороту

- 6.1. Сутність та основи організації грошових розрахунків
- 6.2. Порядок відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів
- 6.3. Організація безготівкових розрахунків
- 6.4. Розрахунки за допомогою систем дистанційного обслуговування
- 6.5. Механізм здійснення міжбанківських розрахунків

Практичне заняття №7. Порядок здійснення безготівкових операцій з розрахункового обслуговування клієнтів банку

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Змістовий модуль 7. Організація готівкових грошових розрахунків

Тема 7. Операції банків з готівкою

- 7.1. Сутність касових операцій та правова основа їх здійснення
- 7.2. Структура операційної каси та види касових операцій
- 7.3. Організація та порядок касового обслуговування в банках
- 7.4. Забезпечення касової діяльності комерційного банку

Практичне заняття №8. Порядок здійснення касових операцій банків з обслуговування платіжного обороту клієнтів

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Змістовий модуль 8. Організація розрахунків з використанням банківських платіжних карток

Тема 8. Операції банків з пластиковими картками

- 8.1. Становлення платіжної картки як інструменту безготівкових розрахунків
- 8.2. Сутність та класифікація платіжних карток
- 8.3. Організація розрахунків з використанням платіжних карток
- 8.4. Особливості розвитку систем електронної комерції

Практичне заняття №9. Сучасний стан та проблеми впровадження платіжних карток як інструмента безготівкових розрахунків

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Контрольні питання до модуля 3

Підсумкові тестові завдання до модуля 3

МОДУЛЬ 4. ОРГАНІЗАЦІЯ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Змістовий модуль 9. Теоретико-організаційні засади банківського кредитування

Тема 9. Кредитні операції банків

- 9.1. Економічна сутність, функції та принципи кредитування
- 9.2. Класифікація банківських кредитів
- 9.3. Організація кредитної діяльності банку
- 9.4. Регулювання кредитної діяльності комерційного банку
- 9.5. Процес банківського кредитування
- 9.6. Оцінка кредитоспроможності позичальника
- 9.7. Форми забезпечення повернення банківських позичок
- 9.8. Позичковий процент та розрахунок ціни кредиту
- 9.9. Формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за

кредитними операціями

Практичне заняття №10. Розрахунок нормативів кредитної діяльності банку та порядок нарахування відсотків за кредитами

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Практичне заняття №11. Оцінка кредитоспроможності позичальника

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Практичне заняття №12. Порядок розрахунку резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Змістовий модуль 10. Організація діяльності банку з обслуговування кредитування малого та середнього бізнесу, споживчих, лізингових та вексельних кредитів

Тема 10. Особливості операцій з надання та погашення окремих видів кредитів

10.1. Організація кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу

10.2. Споживче банківське кредитування

10.3. Характеристика інших видів кредитування

Практичне заняття №13. Сучасні тенденції впровадження нових банківських продуктів на ринку кредитування

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Контрольні питання до модуля 4

Підсумкові тестові завдання до модуля 4

МОДУЛЬ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Змістовий модуль 11. Організаційно-правові засади вексельного обігу

Тема 11. Операції банків з вексялями

- 11.1. Економічна сутність та класифікація векселів
- 11.2. Кредитні операції з вексялями
- 11.3. Розрахункові операції банків з вексялями
- 11.4. Гарантійні операції з вексялями
- 11.5. Комісійні операції з вексялями
- 11.6. Торговельні та довірчі операції банків з вексялями

Практичне заняття №14. Механізм вексельного обігу та методика визначення дисконту при врахуванні векселів

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Змістовий модуль 12. Організаційно-правові засади діяльності банку на ринку цінних паперів

Тема 12. Операції банків з цінними паперами

- 12.1. Діяльність банків на ринку цінних паперів
- 12.2. Класифікація банківських операцій з цінними паперами
- 12.3. Емісійні операції банків
- 12.4. Інвестиційні операції банків на фондовому ринку

Практичне заняття №15. Методика розрахунку вартості та дохідності цінних паперів

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Контрольні питання до модуля 5

Підсумкові тестові завдання до модуля 5

МОДУЛЬ 6. ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ З ІНОЗЕМНОЮ ВАЛЮТОЮ

Змістовий модуль 13. Економічна сутність та організаційно-правові засади здійснення операцій в іноземній валюті

Тема 13. Економіко-правові та організаційні основи здійснення банками операцій в іноземній валюті

- 13.1. Поняття валюти та організація валютного ринку
- 13.2. Сутність валютних операцій та їх класифікація
- 13.3. Організація діяльності банку на валютному ринку

Змістовий модуль 14. Організація обслуговування суб'єктів підприємництва за міжнародними торговельними розрахунками

Тема 14. Торговельні операції банків в іноземній валюті

- 14.1. Сутність та види торговельних операцій банків
- 14.2. Економічна сутність та форми міжнародних розрахунків
- 14.3. Порядок здійснення операцій за міжнародними розрахунками

Практичне заняття №16. *Практичне засвоєння механізмів міжбанківських розрахунків*

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Змістовий модуль 15. Організація діяльності банку з обслуговування касових операцій в іноземній валюті

Тема 15. Неторговельні операції банків в іноземній валюті

- 15.1. Сутність та види неторговельних валютних операцій
- 15.2. Операції з касового обслуговування клієнтів в іноземній валюті

Змістовий модуль 16. Організація діяльності банку на міжбанківському валютному ринку

Тема 16. Операції банків в іноземній валюті на міжбанківському ринку

- 16.1. Економічна сутність конверсійних операцій банку
- 16.2. Поточні та строкові операції на міжбанківському валютному ринку
- 16.3. Управління валютною позицією банку

Практичне заняття №17. *Практичне засвоєння методів розрахунку фордвардних курсів, дохідності конверсійних операцій та валютної позиції банку*

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Контрольні питання до модуля 6

Підсумкові тестові завдання до модуля 6

МОДУЛЬ 7. НЕТРАДИЦІЙНІ БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Змістовий модуль 17. Нетрадиційні банківські операції та послуги

Тема 17. Операції з надання банківських послуг

- 17.1. Банківські послуги та їх види
- 17.2. Лізингові операції банків
- 17.3. Факторинг і форфейтинг
- 17.4. Гарантійні операції банків
- 17.5. Трестові послуги комерційних банків

Змістовий модуль 18. Оцінка фінансової стійкості комерційного банку

Тема 18. Операції із забезпечення фінансової стійкості банку

- 18.1. Економічна сутність стійкості комерційного банку
- 18.2. Інформаційне забезпечення діяльності банку
- 18.3. Ліквідність та платоспроможність банку
- 18.4. Аналіз фінансового результату діяльності банку

Практичне заняття №18. Практичне засвоєння методів оцінки ефективності нетрадиційних банківських операцій та фінансової стійкості банку

Типові задачі та ситуаційні завдання

Завдання для самостійної роботи

Проблемно-пошукові питання

Теми доповідей та рефератів

Контрольні питання до модуля 7

Підсумкові тестові завдання до модуля 7

Список використаної та рекомендованої літератури

Додатки

ПЕРЕДМОВА

Ефективна банківська система є найважливішим елементом відтворювальної структури економіки, адже організує рух та перерозподіл ресурсів суспільства. В умовах інтеграції України в Європейську та світову економіку ефективність банківської системи країни визначає ступінь мобілізації тимчасово вільних коштів суб'єктів підприємництва та населення з метою перетворення їх у реальний капітал. Саме комерційні банки здійснюють різноманітні депозитні, кредитні та інвестиційні операції для забезпечення потреб економіки в необхідних ресурсах та мають своєчасно й гнучко реагувати на будь-які зміни, що відбуваються на ринку фінансових послуг.

Сучасна банківська система України розвивається динамічно та поступово інтегрується в світовий банківський простір, адаптуючи вимоги Базельського комітету. Цей процес постійно потребує ефективного механізму управління банківською діяльністю та дієвої системи регулювання і контролю банківських операцій. Саме тому є необхідність вивчення основ банківської справи, особливостей надання банківських послуг, врахування міжнародного досвіду та перспектив розвитку банківської системи України.

В ситуації загострення конкуренції між банками та стрімкого розвитку інформаційних банківських технологій, управління банківською діяльністю потребує кваліфікованого менеджерського персоналу. Тому є необхідність у постійному вивченні та дослідженні нових способів та підходів до здійснення банківських операцій.

Навчальний посібник з дисципліни «*Банківські операції*» підготовлено відповідно до Галузевого стандарту вищої освіти для самостійного формування системи базових знань в царині діяльності комерційних банків, засвоєння закономірностей функціонування й розвитку банківської системи. Наукове розуміння проблеми кредитних відносин банківської справи є необхідним компонентом становлення професійних економічних знань студента.

Запропонований навчальний посібник побудовано за стандартами кредитно-модульної системи відповідно до умов Болонської декларації. Згідно з програмою курсу, матеріал структуровано за сімома модулями. Таке структурування дозволяє чітко визначити предмет курсу та розглянути ці питання як складову сучасної банківської системи.

У кожному модулі курсу подано стислі та доступні конспекти лекцій з основних тем дисципліни, завдання для практичних занять, типові задачі та ситуаційні завдання, завдання для самостійної роботи, проблемно-пошукові питання, теми відповідей та рефератів.

Посібник також залучає контрольні питання та тестові завдання до кожного узагальненого модуля курсу, підсумкові тестові завдання та контрольні питання до курсу в цілому, загальну бібліографію.

Авторський колектив успішно реалізує системний підхід до практичного освоєння курсу «*Банківські операції*». З цією метою матеріал навчального посібника подано у вигляді логічно завершених модулів, які в свою чергу поділяються на змістовні модулі за темами. Кожна з тем розкриває економічну сутність, класифікаційні ознаки,

нормативно-правові та технологічні основи здійснення банківських операцій. В кінці кожної теми увагу зосереджено на типових задачах та ситуаційних завданнях, що відображають суть сучасної банківської системи та допомагають краще засвоїти теоретичний матеріал і набути практичних навиків щодо застосування тих чи інших інструментів.

Слід відмітити наявність проблемних питань, які подані в кінці кожної теми і призначені для більш глибокого дослідження в ракурсі аналізу за матеріалами статистичної звітності, практики застосування в банківській системі України та зарубіжного досвіду.

Враховуючи надбання провідних науковців-економістів України та власний досвід викладання дисципліни «*Банківські операції*» у Хмельницькому національному університеті, автори прагнули створити такий посібник, який би був корисним як в теоретичному, так і в практичному плані для застосування в навчальному процесі студентів, що здобувають економічну освіту.

Навчальне видання

Михайловська Ірина Михайлівна
Олійник Андрій Володимирович

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

Кредитно-модульний курс

Навчальний посібник

2-ге видання, стереотипне

Формат 70 x 100/16. Гарнітура Таймс Нью Роман
Умовн. друк. арк. 41,25.

ПП Магнолія 2006
м. Львів-53, 79053, Україна, тел.+380503701957
e-mail: magnol06@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України